

ПРОЕКТ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ

Глобалізація, сучасні трансформації світової економіки зумовлюють перегляд багатьох положень теорії модернізації. Можна констатувати відсутність єдності поглядів щодо змісту соціально-економічних перетворень (цілей, умов, механізмів модернізації). Під *соціально-економічною модернізацією* розуміють структурні, технологічні, інституціональні зміни, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності та забезпечення розвитку країни у довгостроковій перспективі. Процес включає модернізацію державної економічної політики, виробничо-технологічної бази економіки та системи соціального захисту населення для адаптації національної економіки до вимог конкуренції на регіональному та глобальному ринках і стабільного підвищення добробуту громадян. Вирізняють два типи модернізації: 1) *органічна* (зміни відбуваються органічним шляхом, для чого існують необхідні економічні, соціальні, політичні, культурні передумови; 2) *неорганічна* (є реакцією на зовнішні виклики; форсоване позичання готових форм організації виробництва і соціального життя у більш розвинених країн).

Досліджуючи проблеми розробки національного проекту модернізації, слід розуміти, що йдеться про другий тип. І в такій інтерпретації, на наш погляд, неодмінною рисою буде наздоганяючий, *мобілізаційний* характер модернізації з орієнтуванням на лідерів, а критерієм успіху реформ - формування механізмів сталого зростання, що виключають необхідність мобілізаційних зусиль суспільства. Ретроспективний аналіз досвіду успішних проектів неорганічної модернізації дозволяє визначити такі їх спільні *ознаки* : наявність у суспільстві *консенсусу* щодо бажаних змін, довгострокових завдань економічного розвитку, наявність зацікавлених у модернізації *груп*

інтересів із достатнім владним впливом, *довіра* до влади; *суттєве зростання* протягом тривалого періоду частки *нагромадження у ВВП* (до 35-45%), адже необхідні *цільові вкладення у точки зростання економіки і соціальної інфраструктури* (а відтак – скорочення споживання); національна відкритість щодо *зовнішнього середовища*, що має стати джерелом позичань технологій, реципієнтом значної частини *індустріальної продукції*, вироблюваної в країні, яка модернізується, та наявність мотивації у суб'єктів міжнародної економіки до здійснення такого трансферу; пріоритет *інфраструктурного розвитку* для підвищення інвестиційної привабливості країни і зайнятості некваліфікованих працівників. Здавалося б, наявність прецедентів полегшує розробку національного проекту соціально-економічної модернізації: визначення мети, цільових орієнтирів, складових процесу, адекватних інструментів. Утім, майже щодо кожного з цих елементів у науковому середовищі спостерігаються суттєві розбіжності. Можна ідентифікувати дві концептуально протилежні позиції стосовно змісту модернізації країн з трансформаційною економікою:

1). Модернізація – це соціальний проект, що породжується усвідомленням відставання суспільства від країн-лідерів. Може бути *лише індустріальною*, має вивести країну на стартові позиції для постіндустріального переходу, не спроможна побудувати основи постіндустріального суспільства. Передбачає прискорений розвиток економіки стосовно соціальної та інших сфер. Підвищення рівня життя, розвиток демократичних тенденцій є *наслідком*, а не передумовою модернізації. Завдання модернізації – *наздоганяючий* розвиток. Не варто розраховувати на «самобутність», засновану на *власному* технологічному і науковому потенціалі. Модернізація за умов глобалізації - це масштабний *соціальний інжиніринг*, асоційовано-залежний розвиток.

2). У сучасних проектах неорганічної модернізації відбувається *інверсія* соціального та економічного з пріоритетом соціального, *відхід* від принципів *доганяючої* модернізації, яка була притаманна другій половині ХХ

ст. Держава відходить від економіки, проте концентрує зусилля в соціальній сфері (освіта, наука, охорона здоров'я), де відсутня домінанта мобілізаційного характеру модернізації. Модернізаційний проект сьогодні має ознаки, притаманні як країнам постіндустріалізму, так і тим, що індустріалізуються. Йдеться про модель модернізації, засновану на застосуванні власних фундаментальних наукових надбань, випереджаючий розвиток на основі креативних дій в сферах науки, освіти та інновацій, превалювання ендогенного розвитку (розвиток внутрішнього ринку, імпортозаміщення, розширення соціальної бази реформ). Головним механізмом політики модернізації є інновації. Країні необхідно реалізувати принаймні 1-2 технології або надпотужні проекти проривного характеру, що мають кумулятивний ефект розвитку і забезпечать конкурентоспроможне виробництво і лідерство. Збереження ідентичності (опора на систему цінностей, властиву культурі кожної країни).

Тож, не існує чітких відповідей на запитання: здатна модернізація забезпечити перехід до інноваційної моделі розвитку (постіндустріальна економіка), чи її метою (межею) є виключно реіндустріалізація; є важливим механізмом модернізації інновації на власній основі, чи має йтися про доганяючий розвиток і запозичення технологій, а перший варіант призведе лише до втрати ресурсів; чи можливе забезпечення пріоритету соціальної сфери під час модернізації, поліпшення якості життя вже на її початковому етапі; чи не є пріоритет соціального безальтернативним за умов глобалізації з її можливостями міграції праці та капіталу, впливом демонстраційного ефекту щодо стандартів життя інших країн; чи є доцільним соціальний інжиніринг? Зазначені суперечності не знайшли розв'язання й у програмних документах, з яких можна судити про зміст українського проекту модернізації. Державні програми (Програма економічних реформ на 2010-2014 рр., Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні на 2011-2015 рр., Програма розвитку внутрішнього виробництва, Програма економічного та соціального розвитку України на 2012р. та основні

напрямки на 2013-2014 рр.), декларують прагнення одночасної підтримки традиційних галузей, інноваційних секторів, підвищення соцстандартів уже на першому етапі перетворень. Обширний перелік галузевих пріоритетів (галузі 3го, 4го, 5го укладів) унеможлиблює визначення «точок зростання», посилює ризики розпилення ресурсів. Модернізація ототожнюється і з проміжним етапом, і безпосередньо з переходом до інноваційної моделі розвитку. Постає питання про джерела ресурсів за умов значного боргового навантаження на країну, спадної динаміки світових фінансових ринків та господарського порядку, що відторгає інновації.

На наш погляд, область застосування модернізаційної парадигми обмежена індустріальним етапом розвитку суспільства. Реалістичною метою національного проекту є неоіндустріальна модернізація: вибудова індустріальної економіки, що ефективно розвиватиметься у рамках сучасної глобальної, і згодом зможе перейти у постіндустріальну. Останнє відбувається у міру підвищення рівня життя, зміни мотивації працівників. Коректною є дискусія у площині визначення пропорцій між так званою креативною модернізацією (заснованою на впровадженні власних розробок) і адаптивною (позичених). В Україні відсутні виробнича база, що дозволила б використати власні розробки, відповідні мотиваційні механізми; деформовано пропорції між виробництвом, споживанням і нагромадженням. Вочевидь, на першому етапі може йтися лише про доповнення запозичень власними розробками, підтримку інноваційних структур як анклавів розвитку. Головні ж зусилля мають спрямовуватись на вибудову механізмів організації дифузії глобальних технологічних знань у країну, виявлення необхідних для структурної перебудови технологій, координацію і контроль за їх впровадженням, адаптацію до потреб національної економіки.